

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILI KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SINGAPUR VA FINLANDIYA TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI INTEGRATSIYALASH ASOSIDAGI INNOVATSION METODLAR TIZIMI

Xolmurodova Mahliyo Usmon qizi,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti magistranti

Tel: +998 88 953 27 99

E-mail: mahliyobonu99@icloud.com

Annotatsiya: Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish, mustaqil va tanqidiy fikrlashini shakllantirish hamda kommunikativ ko'nikmalarini takomillashtirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada boshlang'ich ta'limda ona tili kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari yoritilib, Singapur va Finlandiya ta'lim tizimlarida qo'llanilayotgan samarali pedagogik yondashuvlarning qiyosiy tahlili amalga oshirilgan. Tadqiqot davomida xalqaro tajribalar milliy ta'lim tizimi talablari bilan uyg'unlashtirilib, "Lingvistik konstruktor", "Matn detektivi", "3D fikrlash" metodlaridan iborat innovatsion metodlar tizimi taklif etilgan.

Keltirilgan metodlar o'quvchilarning so'z boyligini kengaytirish, bog'lanishli nutqini rivojlantirish, ijodiy va tanqidiy fikrlashini shakllantirish, shuningdek, dars jarayonida faol ishtirokini ta'minlashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari mazkur metodlar boshlang'ich sinf ona tili darslarining samaradorligini oshirish, xalqaro pedagogik tajribalarni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish hamda kompetensiyaviy yondashuvni amaliyotga samarali joriy etish imkonini berishini ko'rsatadi [6; 8].

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ona tili kompetensiyasi, innovatsion metodlar, Singapur

ta'lim modeli, Finlandiya ta'lim modeli, interfaol ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, tanqidiy fikrlash, kommunikativ kompetensiya, pedagogik texnologiyalar.

Система инновационных методов, основанная на интеграции образовательных технологий Сингапура и Финляндии для развития языковой компетентности в начальном образовании

Холмуродова Махлиё Усмон кизи,
магистрант Узбекского государственного
университета мировых языков

Аннотация: В современной системе образования развитие языковой компетентности, критического мышления и коммуникативных навыков учащихся начальной школы является одним из приоритетных направлений. В статье раскрываются теоретические основы формирования языковой компетентности на уроках родного языка, а также проводится сравнительный анализ эффективных педагогических подходов, применяемых в образовательных системах Сингапура и Финляндии.

На основе изучения международного опыта предложена система инновационных методов,

включающая “Лингвистический конструктор”, “Текстовый детектив”, “3D-мышление”. Представленные методы способствуют расширению словарного запаса учащихся, развитию связной речи, творческого и критического мышления, а также активизации учебной деятельности.

Полученные результаты подтверждают, что интеграция международного педагогического опыта с национальными образовательными традициями позволяет повысить эффективность обучения родному языку и успешно реализовать компетентностный подход в начальном образовании.

Ключевые слова: начальное образование, языковая компетентность, инновационные методы, образовательная модель Сингапура, образовательная модель Финляндии, интерактивное обучение, компетентностный подход, критическое мышление, коммуникативная компетенция, педагогические технологии.

System of innovative methods based on the integration of Singaporean and Finnish educational technologies for developing native language competence in primary education

Kholmurodova Mahliyo Usmon qizi,
Master's Student, Uzbekistan State World
Languages University

Abstract: Developing language competence, critical thinking, and communication skills of students in primary class has become one of the leading priorities of modern education. This article explores the theoretical foundations of developing native language competence and presents a comparative analysis of effective pedagogical approaches implemented in the educational systems of Singapore and Finland.

During the research, international experiences have been combined with the requirements of national education system and the researcher proposes an innovative methodological system consisted of “Linguistic Constructor”, “Text Detective”, “3D Thinking”. These methods serve for enriching students' vocabulary, improving speech coherence, fostering creative and critical thinking, and increasing active participation in classroom activities.

The findings ensure that integrating international educational practices with national pedagogical traditions enhances the effectiveness of native language instruction and supports the successful implementation of competency-based approach in primary education.

Keywords: primary education, native language competence, innovative methods, Singapore education model, Finland education model, interactive learning, competency-based approach, critical thinking, communicative competence, teaching technologies.

So'nggi yillarda dunyo ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muloqot madaniyati va hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda [6; 8]. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, axborot oqimining keskin ortishi va globallashtirish jarayonlari maktab ta'limi oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Endilikda o'quvchining faqat nazariy bilimga ega bo'lishi yetarli emas, balki u olgan bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo'llay olishi, mustaqil qaror qabul qilishi, muammolarni tahlil qilishi va samarali

muloqot yurita olishi zarur. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda boshlang'ich ta'lim alohida o'rin tutadi. Aynan ushbu bosqichda bolaning nutqi, tafakkuri, kommunikativ faoliyati, kitobxonlik madaniyati va bilim olish motivatsiyasi shakllanadi. Shu sababli boshlang'ich sinflarda ona tili fanini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi [1; 9].

Ona tili ta'limining asosiy maqsadi o'quvchilarga grammatik bilimlarni o'rgatish bilan gina cheklanmaydi. Ushbu fan orqali o'quvchilarda nutqiy madaniyat, mantiqiy fikrlash, matn

bilan ishlash, fikrni ogʻzaki va yozma shaklda aniqlash hamda izchil ifodalash koʻnikmalari rivojlantiriladi. Shuningdek, ona tili darslari oʻquvchilarning boshqa fanlarni muvaffaqiyatli oʻzlashtirishlari uchun ham zarur boʻlgan universal kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Xalqaro baholash dasturlari natijalari ham oʻquvchilarning matnni anglash, tahlil qilish va fikrni asoslab bayon etish koʻnikmalarini rivojlantirish taʼlim sifatining muhim mezonlaridan biri ekanligini koʻrsatmoqda [6]. Shu nuqtayi nazardan, xalqaro taʼlim tizimlarida qoʻllanilayotgan samarali metodik yondashuvlarni oʻrganish va ularni milliy taʼlim amaliyotiga moslashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi [8].

Bugungi kunda Singapur va Finlandiya taʼlim tizimlari oʻzining yuqori samaradorligi, oʻquvchi markazli yondashuvi va innovatsion pedagogik texnologiyalari bilan dunyo miqyosida alohida eʼtirof etilmoqda [6; 8]. Singapur taʼlim modelida strukturali fikrlash, hamkorlikda ishlash va vizual modellashtirish ustuvor ahamiyatga ega boʻlsa, Finlandiya taʼlim modelida mustaqil izlanish, fenomen asosidagi oʻqitish va ijodiy yondashuv asosiy tamoyillar sifatida qaraladi. Ushbu yondashuvlarning integratsiyasi boshlangʻich sinf ona tili darslarini yanada samarali tashkil etish imkoniyatini yaratadi.

Mazkur tadqiqotning **maqsadi** boshlangʻich taʼlimda ona tili kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslarini tahlil qilish, Singapur va Finlandiya taʼlim tizimlarining samarali pedagogik tajribalarini qiyosiy oʻrganish hamda ularni milliy taʼlim amaliyotiga moslashtirish asosida innovatsion metodlar tizimini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning **ilmiy yangiligi** shundan iboratki, xalqaro pedagogik yondashuvlar va milliy taʼlim anʼanalari uygʻunligi asosida boshlangʻich sinf ona tili darslari uchun “Lingvistik konstruktor”, “Matn detektivi”, “3D fikr-

lash” metodlarini yagona metodik tizim sifatida qoʻllash mexanizmi taklif etiladi.

Tadqiqotning **amaliy ahamiyati** esa ishlab chiqilgan metodlar boshlangʻich sinf oʻqituvchilari, metodistlar va pedagogika yoʻnalishi talabalari uchun ona tili darslarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishda metodik tavsiyalar vazifasini bajarishi bilan belgilanadi. Mazkur metodlar oʻquvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish, tanqidiy va ijodiy fikrlashini shakllantirish hamda taʼlim sifatini oshirishga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

Boshlangʻich taʼlim uzluksiz taʼlim tizimi-ning poydevori boʻlib, aynan ushbu bosqichda oʻquvchilarning nutqi, tafakkuri, muloqot madaniyati va bilim olishga boʻlgan motivatsiyasi shakllanadi. Shu sababli boshlangʻich taʼlim mazmunini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish bugungi pedagogika fanining dolzarb yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Ona tili taʼlimining asosiy vazifasi oʻquvchilarga grammatik qoidalarni oʻrgatish bilangina cheklanmaydi. Ushbu fan orqali oʻquvchilarda tinglash, tushunish, tahlil qilish, fikrni ogʻzaki va yozma shaklda izchil bayon etish, muloqotga kirishish hamda matn bilan ishlash kompetensiyalari shakllantiriladi. Nutqiy kompetensiya esa oʻquvchining til vositalaridan turli kommunikativ vaziyatlarda maqsadga muvofiq va samarali foydalanish qobiliyatini ifodalaydi [9].

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda kompetensiya shaxsning bilim, koʻnikma, malaka va hayotiy tajribalarini integratsiyalashgan holda amaliy faoliyatda qoʻllay olish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Shu nuqtayi nazardan boshlangʻich sinf oʻquvchisining ona tili kompetensiyasi quyidagi tarkibiy qismlarni oʻz ichiga oladi:

- lingvistik kompetensiya;
- kommunikativ kompetensiya;
- matn bilan ishlash kompetensiyasi;
- tanqidiy va ijodiy fikrlash kompetensiyasi;
- ijtimoiy muloqot kompetensiyasi [1; 6].

Mazkur kompetensiyalarning uyg'un rivojlanishi o'quvchining keyingi bosqichlarda barcha fanlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarning o'rni. So'nggi yillarda ta'lim tizimida o'quvchi markazli yondashuv ustuvor yo'nalish sifatida shakllanmoqda. Ushbu yondashuvga ko'ra, o'quvchi tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilimni mustaqil izlovchi, tahlil qiluvchi va amaliyotda qo'llovchi faol subyekt hisoblanadi.

Bunday yondashuvda o'qituvchining vazifasi axborotni yetkazish emas, balki o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish, ularni izlanishga yo'naltirish va mustaqil fikrlashini qo'llab-quvvatlashdan iborat bo'ladi [8].

Ona tili darslarida mazkur tamoyillarni amalga oshirish quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish;
- matnni anglab o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- mantiqiy va tanqidiy fikrlashni shakllantirish;
- jamoada ishlash madaniyatini rivojlantirish;
- kommunikativ kompetensiyalarni takomillashtirish.

Natijada o'quvchi grammatik bilimlarni yodlab qolmaydi, balki ularni real nutqiy vaziyatlarda ongli ravishda qo'llashni o'rganadi.

Singapur va Finlandiya ta'lim metodologiyalarining qiyosiy tahlili. Dunyo ta'lim tizimlari orasida Singapur va Finlandiya maktab ta'limi samaradorligi bilan alohida ajralib turadi. Har ikkala davlat xalqaro baholash dasturlarida yuqori natijalarni namoyon etib kelmoqda. Ularning muvaffaqiyati innovatsion metodlardan foydalanish, o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan yondashuv va ta'lim jarayonini amaliy faoliyat asosida tashkil etish bilan izohlanadi.

Singapur ta'lim modeli o'quvchilarning strukturali fikrlashini rivojlantirishga asoslanadi [6]. Dars jarayonida kichik guruhlarda ishlash, hamkorlikda muammoni hal qilish, vizual modellash va bosqichma-bosqich tahlil qilish metodlari keng qo'llaniladi. O'quvchilar o'z fikrini asoslashga, dalillar keltirishga va muhokamalarda faol ishtirok etishga o'rgatiladi.

Finlandiya ta'lim tizimida esa o'quvchining tabiiy qiziqishi va mustaqil izlanishi ustuvor hisoblanadi. Ta'lim jarayonida fenomen asosidagi o'qitish, fanlararo integratsiya, tadqiqot faoliyati va ijodiy topshiriqlarga keng o'rin beriladi. O'qituvchi esa nazorat qiluvchi emas, balki ta'lim jarayonini tashkil etuvchi hamkor vazifasini bajaradi.

Mazkur yondashuvlarning umumiy jihati shundaki, ular o'quvchini bilimni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol yaratuvchi sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf ona tili darslarida bu yondashuv-

1-jadval

Singapur va Finlandiya ta'lim yondashuvlarining qiyosiy tavsifi

Ko'rsatkich	Singapur modeli	Finlandiya modeli
Ta'lim markazi	Hamkorlikdagi faoliyat	O'quvchi shaxsining rivojlanishi
Asosiy metod	Strukturali fikrlash	Tadqiqot va mustaqil izlanish
O'qituvchi roli	Jarayonni boshqaruvchi	Hamkor va yo'naltiruvchi
O'quvchi roli	Faol ishtirokchi	Mustaqil tadqiqotchi
Baholash	Jarayon va natijaga asoslangan	Rivojlantiruvchi baholash
Asosiy maqsad	Muammoni hal qilish va hamkorlik	Ijodkorlik va tanqidiy fikrlash

lardan foydalanish o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish, bog'lanishli nutqini rivojlantirish va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda yuqori samara beradi (1-jadval).

Xalqaro tajriba va milliy ta'lim integratsiyasi. Bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida xalqaro tajribalarni o'rganish va ularni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Biroq har qanday xorijiy metodni o'zgartirishsiz qabul qilish emas, balki uni milliy ta'lim mazmuni, o'quvchilarning yosh xususiyatlari va mavjud pedagogik sharoitlarga moslashtirish muhim hisoblanadi.

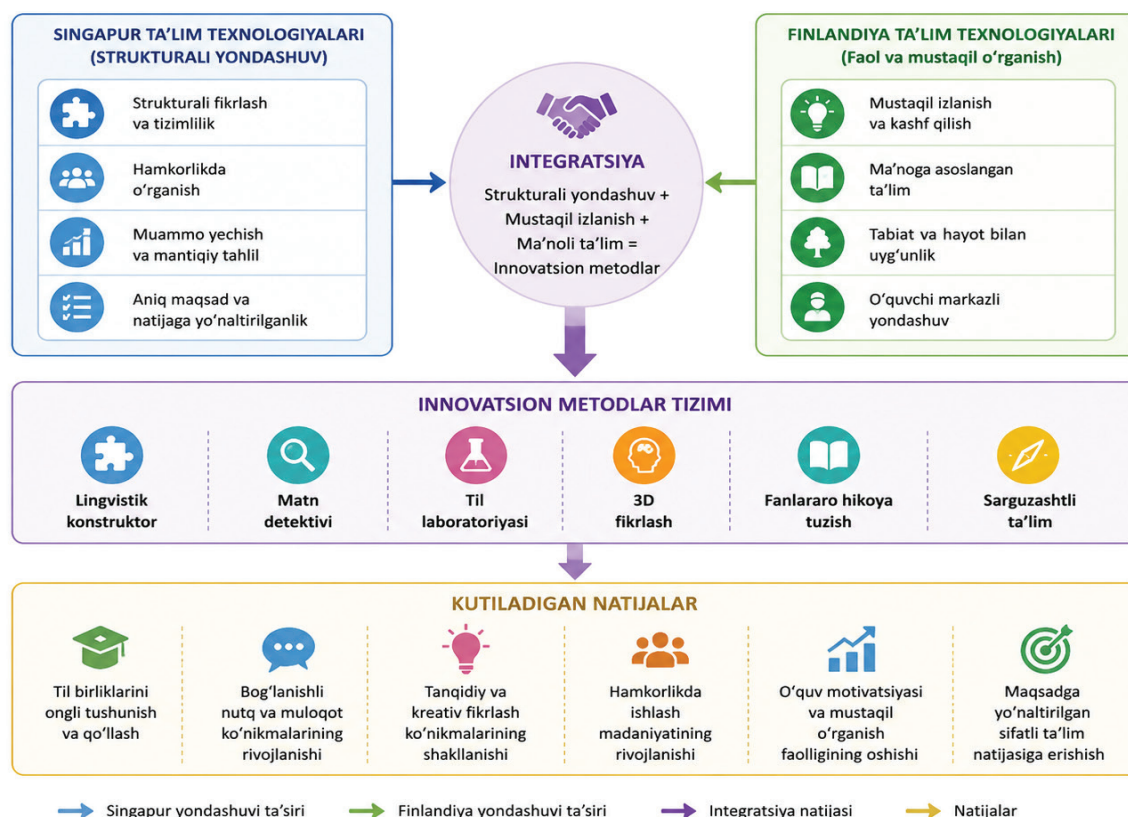
Boshlang'ich sinf ona tili darslarida Singapur ta'limidagi hamkorlikda fikrlash modeli hamda Finlandiya ta'limidagi fenomen va tadqiqotga asoslangan yondashuvni integratsiyalash o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Mazkur integratsiya asosida ishlab chiqilgan innovatsion metodlar o'quvchilarning:

- so'z boyligini kengaytirish;
 - bog'lanishli nutqini rivojlantirish;
 - tanqidiy va kreativ fikrlashini shakllantirish;
 - kommunikativ kompetensiyasini takomillashtirish;
 - fanlararo bog'liqlikni anglash;
- kabi muhim ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, xalqaro pedagogik tajriba va milliy ta'lim an'alarining uyg'unlashuvi boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuvni samarali amalga oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi hamda zamonaviy ona tili ta'limining metodik asoslarini yanada takomillashtirish imkonini beradi.

Innovatsion metodlar tizimini integratsiyalashning pedagogik modeli va amaliy

1-rasm. Singapur va Finlandiya ta'lim texnologiyalarini integratsiyalash asosidagi innovatsion metodlar tizimi

imkoniyatlari. Boshlang'ich ta'limda ona tili kompetensiyasini rivojlantirish samaradorligi ko'p jihatdan o'quv jarayonida qo'llaniladigan metodlarning mazmuni va tashkil etilishiga bog'liq. Zamonaviy ta'lim konsepsiyasi o'quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilimni mustaqil ravishda izlovchi, tahlil qiluvchi va amaliy faoliyatda qo'llovchi faol subyekt sifatida shakllantirishni nazarda tutadi. Shu sababli boshlang'ich sinf ona tili darslarida xalqaro tajribalar asosida ishlab chiqilgan innovatsion metodlardan foydalanish muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqot doirasida Singapur ta'limining strukturali fikrlash, hamkorlikda ishlash va vizual modellash tirish tamoyillari hamda Finlandiya ta'limining fenomen asosidagi o'qitish, mustaqil izlanish va ijodiy yondashuv tamoyillari integratsiyasi asosida innovatsion metodlar tizimi ishlab chiqildi.

Taklif etilayotgan metodlar o'zaro bog'liq bo'lib, o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi.

Metod o'quvchilarni tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki til birliklarini mustaqil ravishda quruvchi va tahlil qiluvchi faol ishtirokchiga aylantiradi [1; 9].

Qo'llanilishi. Mazkur metod 4-sinf ona tili darslarida, ayniqsa "Sifat", "Sifatlarning otga bog'lanishi" va "Sifatlarning ma'no turlari" mavzularini o'rganishda samarali qo'llaniladi [7]. O'quvchilarga sifat va ot yozilgan kartochkalar tarqatilib, ular mazmunan mos so'z birikmalarini hosil qiladi, ushbu birikmalar asosida gaplar va kichik matnlar tuzadi. Mashg'ulot yakunida yaratilgan matnlar tahlil qilinib, grammatik va mazmuniy jihatdan takomillashtiriladi.

Natija va afzalliklari. Metod qo'llanilganda o'quvchilarning so'z boyligi kengayadi, bog'lanishli nutqi rivojlanadi, so'z tanlash madaniyati va grammatik tafakkuri shakllanadi. O'quvchilar sifat va otning o'zaro bog'lanishini amaliy faoliyat orqali anglaydi, gap va matn yaratish ko'nikmalari mustahkamlanadi. Shuningdek, metod hamkorlikda ishlash, kommunikativ muloqot, kreativ va tanqidiy fikr-

2-jadval

Taklif etilgan innovatsion metodlarning pedagogik imkoniyatlari

Metod nomi	Asosiy maqsadi	Rivojlantiriladigan kompetensiyalar
Lingvistik konstruktor	So'z, gap va matn o'rtasidagi bog'lanishni shakllantirish	Lingvistik, kommunikativ
Matn detektivi	Matnni tahlil qilish va kuzatish ko'nikmasini rivojlantirish	Axborot bilan ishlash, tanqidiy fikrlash
3D fikrlash	Kuzatish, tahlil qilish va fikr bildirish	Kreativ va tanqidiy fikrlash

"Lingvistik konstruktor" metodi

Maqsadi. "Lingvistik konstruktor" metodining asosiy maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarida so'z, so'z birikmasi, gap va matn o'rtasidagi bog'lanishni ongli ravishda anglash, grammatik birliklardan nutq jarayonida to'g'ri foydalanish hamda mustaqil va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdan ibo-

lash kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi [3; 6].

Namuna. "Sifatlarning otga bog'lanishi" mavzusida o'qituvchi o'quvchilarga *oppoq, qizil, shirin, mehribon* sifatlari hamda *qor, olma, ona, bola* otlari yozilgan kartochkalarini taqdim etadi. O'quvchilar *oppoq qor, qizil olma, mehribon ona, kichkina bola* kabi birik-

malarni hosil qilib, ular asosida quyidagi matn-ni yaratadi: *“Bugun oppoq qor yog‘di. Kich-kina bola hovliga chiqdi. Mehribon ona unga issiq kiyim kiydirdi.”* Ushbu faoliyat davomida o‘quvchilar til birliklari o‘rtasidagi bog‘lanish-ni amaliy ravishda o‘zlashtiradi va bog‘lanishli nutqni shakllantiradi.

“Matn detektivi” metodi

Maqsadi. “Matn detektivi” metodining asosiy maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchila-rida matnni anglab o‘qish, til birliklarini ku-zatish, tahlil qilish va mustaqil ravishda aniq-lash ko‘nikmalarini rivojlantirishdan iborat [9]. Metod o‘quvchilarni matn bilan faol ishlash-

3-jadval.

“Lingvistik konstruktor” metodining amaliy qo‘llanilishi (“Sifat so‘z turkumi” mavzusi misolida)

Sifatlar	Otlar	Hosil bo‘lgan birikmalar
oppoq	qor	oppoq qor
tip-tiniq	shudring	tip-tiniq shudring
beg‘ubor	qalb	beg‘ubor qalb
oq	choyshab	oq choyshab

Metodni bajarish tartibi:

1. O‘quvchilar sifat va ot kartochkalarini mazmuniga ko‘ra moslashtiradi.
2. Hosil qilingan birikmalar asosida sodda gaplar tuzadi.
3. Tuzilgan gaplardan kichik matn yaratadi.
4. Matn grammatik va mazmuniy jihatdan tahlil qilinadi.

Metodning yangiligi. Ushbu metodning yangiligi shundaki, bunda o‘quvchi grammatik materialni faqat topmaydi yoki ko‘chirib yoz-maydi, balki uni **quradi**. Odatda ona tili dars-larida o‘quvchilardan sifatlarni topish, tagiga chizish, gap tuzish talab qilinadi. Lingvistik konstruktor metodida esa o‘quvchi:

- tayyor so‘zlarni tartiblaydi
- ortiqcha birlikni chiqarib tashlaydi
- mos bo‘lmagan sifatni almashtiradi
- gapni boyitadi
- matnning mazmuniy mantiqini tiklaydi

ya’ni u til bilan faol ishlaydi. Shu jihatdan metod oddiy mashq emas, balki til tafakku-rini rivojlantiradigan konstruktorlik faoliya-tidir [1].

ga undab, so‘z turkumlari va ularning o‘zaro bog‘lanishini amaliy faoliyat orqali o‘zlash-tirishga xizmat qiladi.

Qo‘llanilishi. Mazkur metod 4-sinf ona tili darslarida, ayniqsa “Sifat”, “Sifatlarning otga bog‘lanishi” va “Sifatlarning ma’no turlari” mavzularini o‘rganishda samarali qo‘llaniladi [7]. O‘qituvchi o‘quvchilarga kichik matnni taqdim etadi va ularga “til detektivi” sifatida matndan sifatlarni topish, ularning qaysi ot bi-lan bog‘langanini aniqlash hamda ma’no turini izohlash vazifasini beradi. Mashg‘ulot yakuni-da topilgan til birliklari asosida matn boyitilib, grammatik tahlil amalga oshiriladi.

Natija va afzalliklari. Metod qo‘llanil-ganda o‘quvchilarning matnni anglab o‘qish, kuzatish va tahlil qilish ko‘nikmalari rivojla-nadi, sifat va ot o‘rtasidagi bog‘lanish yaxshi-roq o‘zlashtiriladi hamda nutqiy faollik oshadi. Shuningdek, metod o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, mustaqil xulosa chiqarish, kommuni-kativ muloqot va tanqidiy tahlil kompetensiya-larini shakllantirishga xizmat qiladi [3].

Namuna. “Sifatlarning otga bog‘lanishi” mavzusida o‘qituvchi quyidagi matnni taqdim

etadi: *“Bugun tongda oppoq qor yog‘di. Ko‘m-ko‘k osmon asta-sekin oqarib ketdi. Kichkina bola hovliga chiqib, qordan quvondi.”* O‘quvchilar matndan **oppoq**, **ko‘m-ko‘k**, **kichkina** sifatlarini topib, ularning mos ravishda **qor**, **osmon** va **bola** otlari bilan bog‘langanini aniqlaydi. Keyingi bosqichda ular matnni yangi sifatlar bilan boyitadi: *“Oppoq yumshoq qor yog‘di. Kichkina quvnoq bola hovliga chiqdi.”* Ushbu faoliyat orqali o‘quvchilar matnni tahlil qilish, grammatik birliklarni aniqlash va nutqni boyitish ko‘nikmalarini amaliy ravishda egallaydi.

kuzatish, tahlil qilish va fikr bildirish ko‘nikmalarini shakllantirish orqali nutqiy hamda mantiqiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishdan iborat. Metod o‘quvchilarni til hodisalarini mustaqil kuzatish, ularni tahlil qilish va o‘z xulosalarini asoslab bayon etishga yo‘naltiradi [3; 6].

Qo‘llanilishi. Mazkur metod 4-sinf ona tili darslarida, ayniqsa “Sifat”, “Sifatlarning otga bog‘lanishi” va “Sifatlarning ma‘no turlari” mavzularini o‘rganishda samarali qo‘llaniladi [7]. O‘qituvchi o‘quvchilarga matn yoki tasvirni taqdim etadi va faoliyatni uch bosqichda

4-jadval.

“Matn detektivi” metodining amaliy qo‘llanilishi

Matndan topilgan sifat	Bog‘langan ot	Sifatning ma‘no turi
oppoq	qor	rang-tus
ko‘m-ko‘k	osmon	rang-tus
kichkina	bola	hajm-belgi

Metodni bajarish tartibi:

1. O‘quvchilar berilgan matnni diqqat bilan o‘qiydi.
2. Matndan sifatlarni aniqlab, ularning bog‘langan otlarini topadi.
3. Har bir sifatning ma‘no turini izohlaydi.
4. Matnni yangi sifatlar bilan boyitib, grammatik va mazmunij jihatdan tahlil qiladi.

Metodning yangiligi. Ushbu metodning yangiligi shundaki, o‘quvchi matnni oddiy o‘qish obyekti sifatida emas, balki izlanish va tahlil manbai sifatida qabul qiladi. An‘anaviy “toping va tagiga chizing” topshirig‘i o‘rniga o‘quvchi matndagi til birliklarini mustaqil izlaydi, ularning bog‘lanishini aniqlaydi, ma‘nosini tahlil qiladi va matnni yangi birliklar bilan boyitadi. Natijada o‘quvchi grammatik bilimlarni tayyor shaklda emas, balki faol izlanish va kuzatish jarayonida egallaydi [1; 8].

“3D fikrlash” metodi

Maqsadi. “3D fikrlash” metodining asosiy maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida

tashkil etadi: kuzatish, tahlil qilish va fikr bildirish. O‘quvchilar matndan sifatlarni aniqlaydi, ularning bog‘langan otlarini hamda ma‘no turlarini izohlaydi, so‘ng o‘z kuzatuvlari asosida og‘zaki yoki yozma fikr bildiradi.

Natija va afzalliklari. Metod qo‘llanilganda o‘quvchilarning kuzatuvchanligi, tahliliy fikrlashi va bog‘lanishli nutqi rivojlanadi. Ular til birliklarini ongli ravishda qo‘llashni o‘rganadi, matn bilan ishlash malakasi mustahkamlanadi hamda mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmasi shakllanadi. Shuningdek, metod kommunikativ kompetensiya, kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantirib, dars jarayonining interfaolligini oshiradi [3; 8].

Namuna. “Sifatlarning ma‘no turlari” mavzusida o‘qituvchi o‘quvchilarga olma rasmini namoyish etadi. Dastlab o‘quvchilar predmetni kuzatadi va uning belgilarini aniqlaydi (**qizil**, **shirin**, **dumaloq**). Keyingi bosqichda ushbu sifatlarning ma‘no turlarini tahlil qiladi: *qizil* – rang-tus, *shirin* – maza-ta‘m, *dumaloq* – shakl-hajm bildiruvchi sifat. Yakuniy bosqichda esa

“Qizil olma juda shirin va dumaloq bo‘ladi” mazmunidagi gap yoki kichik matn tuzib, o‘z fikrini bayon etadi. Ushbu jarayon o‘quvchilarning kuzatish, tahlil qilish va nutqiy faoliyatini uyg‘un rivojlantiradi.

Mazkur metodlardan foydalanish natijasida:

- o‘quvchilarning nutqiy faolligi oshadi;
- matn bilan ishlash kompetensiyasi rivojlanadi;

5-jadval.

“3D fikrlash” metodining amaliy qo‘llanilishi

3D bosqichlari	O‘quvchi faoliyati	Natija
Kuzatish	Rasm yoki matndagi sifatlarni aniqlaydi	Belgilarni farqlaydi
Tahlil qilish	Sifatning ma’no turi va bog‘langan otini izohlaydi	Grammatik bog‘lanishni anglaydi
Fikr bildirish	Topilgan sifatlar asosida gap yoki matn tuzadi	Bog‘lanishli nutq va mantiqiy fikrlash rivojlanadi

Metodni bajarish tartibi:

1. O‘quvchilarga matn yoki tasvir taqdim etiladi.
2. Ular predmet yoki hodisaning belgilarini kuzatadi va sifatlarni aniqlaydi.
3. Topilgan sifatlarning ma’no turi hamda bog‘langan otlari tahlil qilinadi.
4. O‘quvchilar o‘z kuzatuvlari asosida gap yoki kichik matn tuzib, fikrlarini sinfda taqdim etadi.

Metodning yangiligi. Ushbu metodning yangiligi shundaki, o‘quvchi bilimni tayyor holda qabul qilmaydi, balki uch bosqichli faoliyat – kuzatish, tahlil qilish va fikr bildirish orqali mustaqil ravishda o‘zlashtiradi. Natijada dars jarayoni izlanish va muloqotga asoslanadi, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashi, nutqiy faolligi hamda til hodisalarini ongli ravishda qo‘llash ko‘nikmalari rivojlanadi.

Taklif etilgan metodlarning pedagogik samaradorligi. Taklif etilgan metodlar tizimi kompetensiyaviy yondashuv tamoyillariga mos ravishda ishlab chiqilgan bo‘lib, ularning asosiy ustunligi o‘quvchini faol ta’lim subyekti sifatida shakllantirishga qaratilganidir [1; 6].

- tanqidiy va kreativ fikrlash ko‘nikmalari shakllanadi;
- hamkorlikda ishlash madaniyati rivojlanadi;
- fanlararo bog‘liqlikni anglash darajasi ortadi;
- mustaqil qaror qabul qilish va fikrni asoslab bayon etish malakalari takomillashadi.

Taklif etilgan metodlar tizimining muhim xususiyati shundaki, ular milliy ta’lim mazmuniga moslashtirilgan holda Singapur va Finlandiya pedagogik tajribalarining samarali jihatlari o‘zida mujassamlashtiradi [6; 8]. Natijada boshlang‘ich sinf ona tili darslarini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish uchun yaxlit metodik model shakllanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, taklif etilgan metodlar boshlang‘ich sinf ona tili darslarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, 4K kompetensiyalarini (kommunikativlik, hamkorlik, kreativlik va tanqidiy fikrlash) rivojlantirish hamda ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois mazkur metodlarni boshlang‘ich ta’lim amaliyotiga joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Azizxo'jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 224 b.
2. Brookhart S.M. *How to Give Effective Feedback to Your Students*. ASCD nashriyotining real kitobi.
3. Hattie J. *Visible Learning*. Dunyodagi eng ko'p iqtibos keltiriladigan pedagogik kitoblardan biri.
4. Kholmurodova M.U. Communicative strategies in english academic discourse and their translation in the context of transnational joint education programs // Transmilliy qo'shma ta'lim dasturlarining rivojlanishi: O'zDJTU tajribasi va xalqaro sifat kafolati tizimlari bo'yicha ilmiy-amaliy yondashuvlar. – Toshkent, 2026. – № 1. – B. 39–42.
5. Mo'minova N.U. Raqamli platformalar orqali maktablararo transmilliy hamkorlik: sifatni ta'minlash va ta'lim natijalarini monitoring qilish mexanizmlari // Transmilliy qo'shma ta'lim dasturlarining rivojlanishi: O'zDJTU tajribasi va xalqaro sifat kafolati tizimlari bo'yicha ilmiy-amaliy yondashuvlar. – Toshkent, 2026. – № 1. – B. 80–82.
6. OECD. *The Future of Education and Skills 2030*. OECD rasmiy loyihasi va Learning Compass hujjatlari mavjud.
7. Ona tili. 4-sinf darsligi / Mualliflar jamoasi. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2023. – 144 b.
8. UNESCO. *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. Paris: UNESCO, 2021. UNESCO rasmiy saytida mavjud.
9. To'xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. *O'zbek tili o'qitish metodikasi*. PDF shaklida elektron kutubxonalarda mavjud.